

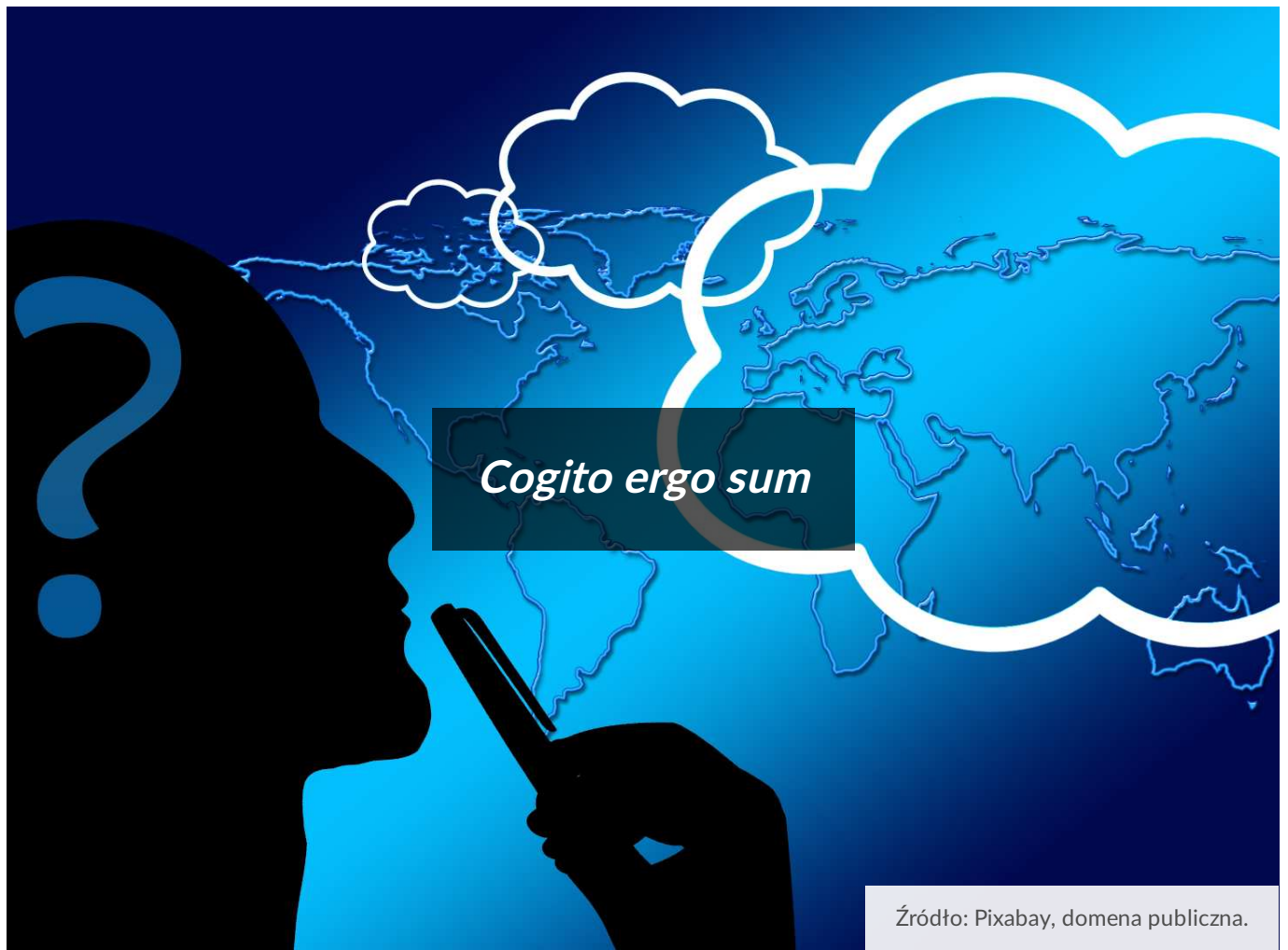

Cogito ergo sum

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, oprac. Hachette Livre Polska, tłum. T. Boy-Żeleński, Warszawa 2008.
- Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, oprac. Wydawnictwo Naukowe PWN, tłum. Stefan Świeżawski, Warszawa 2010.
- Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, oprac. Wydawnictwo Naukowe PWN, tłum. S. Świeżawski, Warszawa 2010.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

René Descartes sporządził w XVII wieku jedną z najbardziej interesujących formuł filozoficznych: *cogito ergo sum*, tłumaczoną na język polski jako: myślę, więc jestem. Filozof doszedł do tego twierdzenia, poddając w wątpliwość istnienie otaczających go rzeczy, a nawet siebie samego. Posługując się tą metodą, określaną sceptycyzmem metodycznym, Kartezjusz pragnął ustalić twierdzenia absolutnie niepodważalne i pewne. Dzięki nim myśliciel chciał określić granice ludzkiego poznania oraz wyznaczyć fundament wiedzy naukowej.

Twoje cele

- Zrozumiesz znaczenie formuły Kartezjusza *cogito ergo sum*.
- Przeanalizujesz konsekwencje wynikające z kartezjańskiej formuły *cogito ergo sum*.
- Zapoznasz się z fragmentami pism Kartezjusza, na podstawie których będziesz mógł zinterpretować słynny dowód na istnienie Boga.

Przeczytaj

W XVII wieku René Descartes, w języku polskim w formie skróconej nazywany Kartezjuszem, wprowadził nowy typ rozważań w obrębie filozofii. Myśliciel wyznaczył sobie jako cel zbadanie granic ludzkiego poznania, aby następnie na podstawie swoich analiz określić fundamenty wiedzy naukowej. Francuski myśliciel, wywodzący się ze szlacheckiego rodu, zyskał przydomek „ojca filozofii nowożytnej” właśnie ze względu na wprowadzenie nowego przedmiotu rozważań filozoficznych.

Miejsce pochówku Kartezjusza w opactwie Saint-Germain-des-Prés, Paryż

Źródło: I, PHGCOM, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Kartezjusz opracował własną metodę nazywaną **sceptycyzmem metodycznym**, która polegała na poddaniu w wątpliwość wszelkich aspektów rzeczywistości. Należy podkreślić, że akt wątpienia, wynikający z przyjętej postawy sceptycznej, nie był sam w sobie celem filozofa. Za pomocą stworzonego przez siebie narzędzia myśliciel postanowił odkryć twierdzenie, którego w żaden sposób nie da się podważyć. Tok i efekty rozważań podjętych przez Descartes'a zostały przedstawione przez niego w dwóch najbardziej rozpoznawalnych

dzielał tego filozofa: *Rozprawie o metodzie* oraz *Medytacjach o pierwszej filozofii*.

Przyjrzyjmy się fragmentowi pochodzącemu z *Rozprawy*, w którym Kartezjusz poprzez posłużenie się sceptycyzmem metodycznym formułuje swoje słynne twierdzenie *cogito ergo sum*:

((Kartezjusz

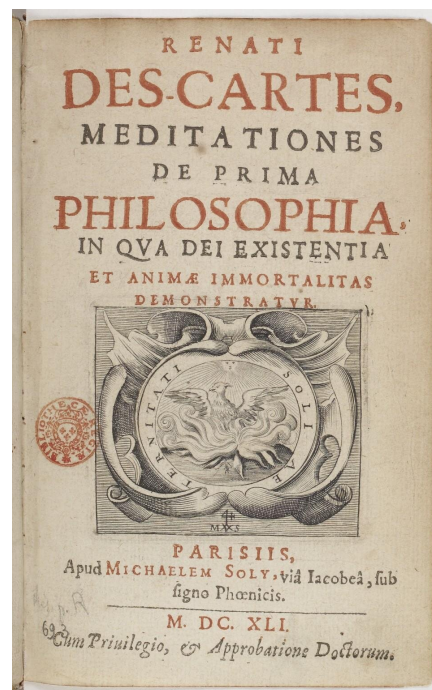
Rozprawa o metodzie

Ponieważ istnieją ludzie, którzy się mylą w rozumowaniu nawet odnośnie najprostszych przedmiotów geometrii i wpadają w mylne wnioski, pomyślałem, iż ja jestem podległy błędom równie, jak każdy inny, i odrzuciłem, jako fałszywe, wszystkie racje, które przyjąłem niegdyś jako dowiedzione. Wreszcie uważając, że wszystkie te same myśli, jakie mamy na jawie, mogą nam przychodzić wówczas, kiedy śpimy, więc wówczas żadna z nich nie jest prawdziwa, postanowiłem przyjąć, iż wszystkie rzeczy, jakie weszły w mój umysł, nie bardziej są prawdziwe niż złudzenia senne. Ale równocześnie zastanowiłem się, iż, podczas gdy się przypuścić, że wszystko jest fałszywe, trzeba, abym ja, który to myślę, był czymś; i zważając, iż ta prawda MYŚLĘ, WIĘC JESTEM, jest tak pewna i niezłomna, że wszystkie najskrajniejsze przypuszczenia sceptyków nie są zdolne jej obalić, osądziłem, iż mogę ją przyjąć bez skrupułu za pierwszą zasadę filozofii, której szukałem.

Źródło: Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, oprac. Hachette Livre Polska, tłum. T. Boy-Żeleński, Warszawa 2008, s. 71–72.

Jak widzisz, za sprawą swoich rozważań Kartezjusz powiązał fakt swojego istnienia z procesem myślenia, czyli ujmując to nieco innymi słowami:

Kartezjusz

Karta tytułowa pierwszego wydania *Medytacji o pierwszej filozofii* z roku 1641

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

“ *Rozprawa o metodzie*

aby myśleć, trzeba być.

Źródło: Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, oprac. Hachette Livre Polska, tłum. T. Boy-Żeleński, Warszawa 2008, s. 73.

Na podstawie odkrytego przez siebie twierdzenia Descartes wyciągnął kolejne wnioski. Filozof uznał, że należy wyróżnić dwa rodzaje **substancji**: rzecz myślącą (łac. *res cogitans*) oraz rzecz rozciągłą (łac. *res extensa*), wykazujące odmienne właściwości.

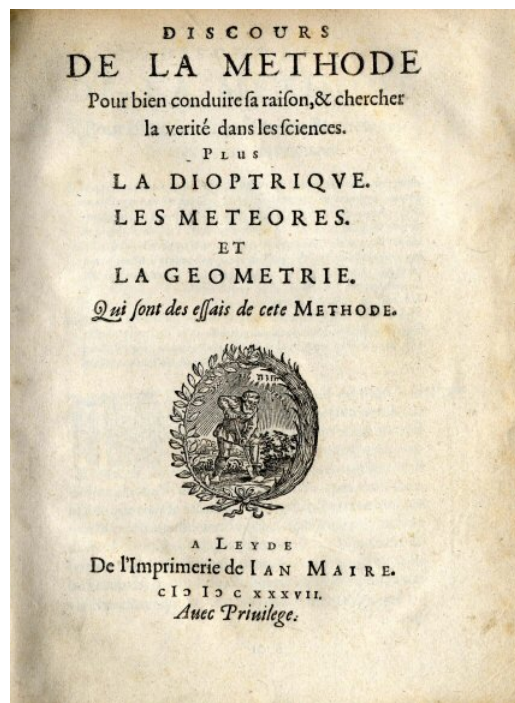
Pierwsza z nich charakteryzuje się tym, że:

“ Kartezjusz

Medytacje o pierwszej filozofii

(...) wątpi, pojmuje, twierdzi, przeczy, chce, nie chce, a także wyobraża sobie i czuje.

Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, oprac. Wydawnictwo Naukowe PWN, tłum. Stefan Świeżawski, Warszawa 2010.

Karta tytułowa pierwszego wydania dzieła pt. „*Rozprawa o metodzie*” z roku 1637.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Natomiast rzecz rozciągła, utożsamiana przez filozofa z materią, jest tym, co zajmuje określone miejsce w przestrzeni oraz może być wprowadzane w ruch.

W kontekście rozważań Kartezjusza możemy zastanowić się, czym w swej istocie jest proces myślenia? Filozof posługuje się metaforą światła i jasności na określenie procesów rozumowania, czyli dochodzenia do tego, co jest absolutnie pewne, a więc prawdziwe i niebudzące żadnych wątpliwości. Wiedza pewna zatem ma być jasna i wyraźna, czytelna dla każdego. Jednocześnie uczony wskazuje, że wszystkie dane pochodzące od zmysłów są wątpliwe. Nie tylko możemy się mylić co do tego, co postrzegamy zmysłami, ale także co do tego, czy mamy organy postrzegania zmysłowego lub ciało w ogóle.

Kartezjusz wprowadza też podział na różne rodzaje myślenia: idee, chcenia oraz sądy. Idee stanowią wyobrażenia, czy też „obrazy rzeczy”, takie jak na przykład: krzesło, smok czy człowiek. Pragnienia wiążą się z doznawaniem uczuć wobec pożądanых rzeczy.

Ostatnim i najbardziej interesującym naszego filozofa rodzajem myślenia są sądy, czyli rozważania obejmujące sobą różnego rodzaju zagadnienia i wynikające z nich wnioski.

W tym kontekście procedura poddania w wątpliwość wszystkich uznawanych do tej pory za prawdziwe twierdzeń i wynikające z niej odkrycie w postaci formuły *cogito ergo sum* stanowi przykład sądzenia.

Utożsamienie myślenia z faktem istnienia miało dla Kartezjusza jeszcze jedno ważne znaczenie. Z formuły *myślę, więc jestem* francuski filozof wnioskował, że cechą charakterystyczną człowieka, będącego rzeczą myślącą, jest zdolność rozumowania. Zdaniem tego filozofa jedynie ludzie wykazują się rozumnością. Rośliny i zwierzęta sprowadza on do bycia rzeczami rozciągłymi, maszynami działającymi zgodnie z wpisanym w nie powtarzalnym schematem.

Z formuły *cogito ergo sum* Kartezjusz wywodzi jeszcze jedno ważne dla niego pytanie: co jest przyczyną istnienia jego samego oraz otaczającego go świata? W toku podjętych rozważań filozof zwraca uwagę na ideę Boga, która znajduje się w umyśle filozofa. Descartes dochodzi do wniosku, że on sam nie może być twórcą tej idei, jest bowiem istotą o mniejszym poziomie doskonałości, czy też po prostu niedoskonałą, nie jest więc w stanie stworzyć czegoś, co jest doskonalsze od niej samej lub stanowi byt doskonały. Jak podsumowuje swój wywód Kartezjusz:

((Kartezjusz

Medytacje o pierwszej filozofii

I dlatego nie może tu już powstać żadna trudność, lecz w ogóle trzeba dojść do wniosku, że już to samo, iż ja istnieję i posiadam ideę bytu najdoskonalszego, to jest Boga, dowodzi jak najoczywiście, że Bóg także istnieje.

Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, oprac. Wydawnictwo Naukowe PWN, tłum. S. Świeżawski, Warszawa 2010, s. 55.

Sama idea istoty doskonałej została wpisana w człowieka przez Boga jako rodzaj znaku rozpoznawczego:

((Kartezjusz

Medytacje o pierwszej filozofii

(...) którym artysta naznaczył swoje dzieło.

Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, oprac. Wydawnictwo Naukowe PWN, tłum. S. Świeżawski, Warszawa 2010, s. 55.

Słownik:

dualizm

(łac. *dualis* – podwójny) stanowisko filozoficzne polegające na uznawaniu istnienia dwóch niesprowadzalnych do siebie substancji, na przykład ciała i umysłu

sceptycyzm metodyczny

(gr. *skeptikós* – wątpiący, krytykujący) odmiana sceptycyzmu polegająca na kwestionowaniu i wątpieniu w poszczególne twierdzenia w celu dotarcia do twierdzeń bardziej pewnych lub takich, w które wątpić się już nie da

substancja

(łac. *substantia* – byt, podłoże, istota, podmiot) istniejący byt o określonych właściwościach

materializm

stanowisko filozoficzne polegające na uznawaniu istnienia jedynie materii

racjonalizm

(łac. *ratio* – rozum, racja) pogląd polegający na przyznawaniu rozumowi i dokonywanego za jego pomocą poznania roli nadrzędnej

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem prezentującym konsekwencje, które Kartezjusz wyprowadza z formuły *cogito ergo sum*. Czy przyznawanie rozumności jedynie człowiekowi może wpływać na relacje zachodzące pomiędzy ludźmi i innymi istotami? Jakie mogą wynikać z tego konsekwencje, które być może umykają Kartezjuszowi, a mają znaczenie we współczesnym świecie? Swoje rozważania zapisz w postaci krótkiego tekstu.

Frans Hals, *Portret Kartezjusza*, 1648.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Polecenie 2

Zastanów się nad następującymi zagadnieniami powiązanymi z rozważaniami Kartezjusza: czy jednostkowy byt może istnieć jedynie jako rzecz rozciągła lub rzecz myśląca? Czy koniecznym jest złożenie obydwóch substancji? Zastanów się nad możliwymi konsekwencjami wynikającymi z powyższych zagadnień. Swoje rozważania zapisz w formie krótkiej notatki.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Kartezjańską formułę *cogito ergo sum* tłumaczymy jako...

- ☐ chwytaj dzień.
- ☐ chwilo, trwaj.
- ☐ pamiętaj o śmierci.
- ☐ myślę, więc jestem.

Ćwiczenie 2

Kartezjusz stworzył własną metodę nazywaną...

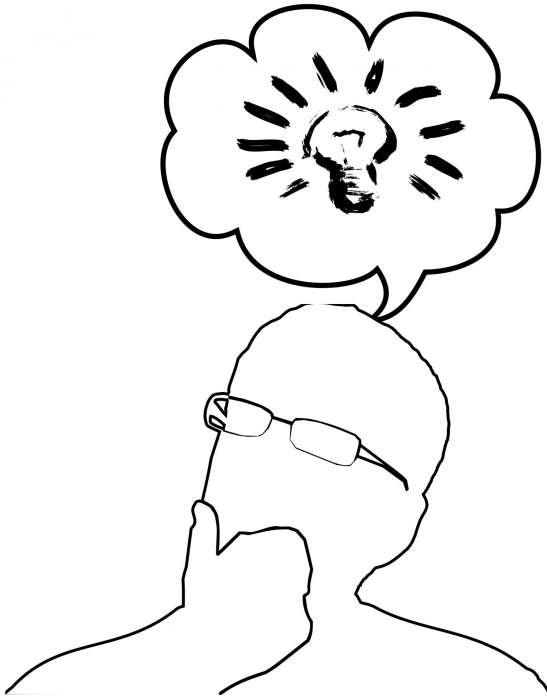
- ☐ sceptycyzmem metodycznym.
- ☐ dualizmem kartezjańskim.
- ☐ monistycznym pluralizmem.

Która polega na...

- ☐ dowodzeniu istnienia świata idei.
- ☐ wskazaniu pierwszej przyczyny.
- ☐ poddaniu w wątpliwość wszystkich twierdzeń uznawanych do tej pory za prawdziwe.

Ilustracja nawiązuje do:

- ☐ uznania przez Kartezjusza, iż ciało i umysł są dwoma oddzielnymi od siebie substancjami.
- ☐ procedury poddania w wątpliwość wszystkich twierdzeń, które do tej pory były uznawane za prawdziwe przez Kartezjusza.
- ☐
- ☐ dowodu na istnienie Boga przeprowadzonego przez Kartezjusza.

Źródło: domena publiczna.

Ćwiczenie 4

Uzupełnij tekst właściwymi odpowiedziami.

Kartezjusz utożsamiał człowieka z , czyli , natomiast rośliny i zwierzęta postrzegał jako , czyli , a więc taką, która sprowadza się do .

res extensa

bycia stworzoną na boskie podobieństwo

rzeczą myślącą

zajmowania określonego miejsca w przestrzeni

bycia rozumną

rzecz rozciągłą

res cogitans

pojmowania swojego otoczenia

Ćwiczenie 5

Zaznacz prawidłowe słowa w tekście.

Kartezjański sceptycyzm metodyczny/dualizm psychofizyczny miał umożliwić filozofowi odkrycie twierdzenia absolutnie niepodważalnego/dowodu na istnienie Boga. Za sprawą swojej metody filozof stworzył formułę cogito ergo sum/carpe diem.

Ćwiczenie 6

Wskaż zdania fałszywe i prawdziwe.

	prawda	fałsz
Kartezjusz przeprowadził dowód na istnienie Boga.	☐	☐
René Descartes uważał ciało i umysł za jedną substancję.	☐	☐
Kartezjusz, podobnie jak Tales, Anaksymander, Anaksymenes oraz Heraklit, pragnął ustalić, czym jest pierwsza przyczyna.	☐	☐

Ćwiczenie 7

Kartezjusz rozwijał stanowisko filozoficzne określane mianem dualizmu psychofizycznego. Wskaż i opisz założenia tego stanowiska.

Ćwiczenie 8

W pismach Kartezjusza możemy znaleźć dowód na istnienie Boga przeprowadzony przez tego filozofa. Zreferuj tok rozumowania myśliciela dotyczący wskazanego zagadnienia oraz wynikające z niego konsekwencje.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: *Cogito ergo sum*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

3. René Descartes. Uczeń:

2) objaśnia sens formuły „myślę, więc jestem”;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przywołuje znaczenie formuły Kartezjusza cogito ergo sum;
- analizuje konsekwencje wynikające z kartezjańskiej formuły cogito ergo sum;
- bazując na tekstach źródłowych, interpretuje Kartezjański dowód na istnienie Boga.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- ilustracja interaktywna.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „*Cogito ergo sum*” ze wskazaniem na zawarty w nim tekst źródłowy. Uczniowie przygotowują się do omówienia tekstu, szukając informacji na temat kontekstu biograficznego i historyczno-filozoficznego. Wybrane osoby mogą zebrać potrzebne wiadomości do wstępnego rozpoznania tekstu. W czasie lekcji będą pełniły rolę ekspertów lub liderów grup zadaniowych.

Faza wprowadzająca:

1. Po zalogowaniu na platformie nauczyciel prezentuje (na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika) temat lekcji oraz cele zajęć. Omawia lub ustala razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, kontroluje przygotowanie uczniów do lekcji: weryfikuje, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującym oraz uzupełniają informacje. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Ilustracja interaktywna”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na pytania:
 - *Czy przyznawanie rozumności jedynie człowiekowi może wpływać na relacje zachodzące pomiędzy ludźmi i innymi istotami? Jakie mogą wynikać z tego konsekwencje, które być może umykają Kartezjuszowi, a mają znaczenie we*

współczesnym świecie? Swoje rozważania zapisz w postaci krótkiego tekstu.

– Czy jednostkowy byt może istnieć jedynie jako rzecz rozciągła lub rzecz myśląca? Czy koniecznym jest złożenie obydwóch substancji? Zastanów się nad możliwymi konsekwencjami wynikającymi z powyższych zagadnień. Swoje rozważania zapisz w formie krótkiej notatki.

Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.

2. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi

Faza podsumowująca:

1. W ramach podsumowania uczniowie rozwiązują ćwiczenia nr 5 i 6.
2. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?

Praca domowa:

1. Wybierz i opisz jeden przykład (z literatury, teatru, kina lub sztuk pięknych), który może być ilustracją do wybranego przez ciebie pojęcia, które poznałeś w sekcji „Przeczytaj”.

Materiały pomocnicze:

- Kartezjusz, *Zasady filozofii*, tłum. I. Dąbska, Kraków 1960.
- Rodis-Lewis G., *Kartezjusz i racjonalizm*, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Ilustracja interaktywna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.